

debat betreffende de specialisatiegraad van het platteland. De economie van de Zeevang werd in eerste instantie gekenmerkt door de agrarische sector (vooral de melkveehouderij), visserij, scheepvaart, handel en nijverheid. Door onder andere seizoensinvloeden en risicospreiding ontstond er een ver doorgevoerde secundaire inkomstenwerving. Soms viel de grens tussen hoofd- en neveninkomsten geheel weg en was het niet duidelijk of de bewoners bijvoorbeeld 'vissers' of 'boeren' waren. Ook in de stad waren de poorters afhankelijk van steeds wisselende en/of meerdere bronnen van inkomsten. In de loop der tijd versterkten de agrarische componenten zich op het platteland, terwijl in Edam de ambachtelijke en nijverheidsactiviteiten in belang toenamen. Zo verminderde het aantal koeien in de stad en nam bijvoorbeeld de houthandel en de bouw van schepen een grote vlucht. In de Zeevang vond door toenemende schaalverkleining van de melkveehouderijen enige specialisatie, lees: productieverhoging en kwaliteitsverbetering, plaats.

Boschma komt tot de conclusie dat de discussie over arbeidsspecialisatie een 'open end' kent. Ze meent dat 'het debat voor een deel kan worden herleid tot een anachronistische interpretatieproblematiek met betrekking tot het functioneren van economieën uit het verleden.' Ontwikkelingen uit de zeventiende en achttiende eeuw werden teruggeprojecteerd. (22) Een belangrijke waarde van deze studie is dat voor het eerst op een controleerbare manier met seriële fiscale bronnen is gekeken naar late middeleeuwse arbeidsspecialisatie en niet met beperkt en selectief bronnenmateriaal en analoge waarnemingen, zoals tot nu toe gebruikelijk was.

Wat mij bij dit boek vooral aanspreekt, is dat men over een veelheid aan onderwerpen, die je niet direct op grond van het onderwerp zou verwachten, gedetailleerde informatie aantreft. Zo is het boek belangrijk voor maritiem historici en scheepsarcheologen die geïnteresseerd zijn in scheepsbouw en scheepstypologieën. Voor de late Middeleeuwen en de zestiende eeuw waren tot nu toe slechts fragmentarische gegevens uit geschreven bronnen beschikbaar. Voor het eerst wordt op een systematische wijze het beschikbare bronnenmateriaal (in dit geval dus Edam) gepresenteerd. De ontwikkelingen van baerdzen, hulcken, crayers, balengiers, buyssen, koggen en evers naar karvelen, hulcken, coopvaerders, buyssen en andere grote schepen is goed te volgen.

Al met al is het een goed gestructureerd en uitgebreid gedocumenteerd boek, dat wel wat minder uitvoerig had gekund om toch het punt te maken over de veranderde samenleving van stad en platteland. Als eerste proeve van academische bekwaamheid echter is het proefschrift zeker geslaagd te noemen.

Victor Enthoven

M. Gosman, A. MacDonald, A. Vanderjagt, ed., *Princes and princely culture 1450-1650* (Brill's studies in intellectual history CXVIII-i; Leiden, Boston: Brill, 2003, 376 blz., €84,-, ISBN 90 04 13572 3).

De bundel *Princes and princely culture* richt zich op kunst en kunstenaars aan en rond het vorstelijk hof in de overgangperiode tussen Middeleeuwen en vroegmoderne tijd. De bundel opent met twee breed opgezette thematische introducties door Martin Gosman en Olaf Mörke. Arjo Vanderjagt schreef een bijdrage over het Bourgondische hof die een schakel vormt tussen de thematische openingsteksten en het daarna volgende tiental meer beschrijvende studies. Frankrijk en Schotland zijn daarin ruim vertegenwoordigd, elk met drie bijdragen. Daarnaast

treffen we individuele bijdragen over de hoven in respectievelijk Mechelen, Scandinavië, Heidelberg en ten slotte het rondreizend hof van Maximiliaan I. In alle bijdragen komt de vorst met zijn leefomgeving aan de orde, vooral voorzover het kunstenaars en hun productie betreft. De 'preface' van anderhalve bladzijde benadrukt het tekort aan studies over het hof in de vijftiende en zestiende eeuw, een opmerking die enige verbazing oproept: deze periode komt immers ook vaak aan bod in de reeks congresbundels uitgegeven onder de serietitel *Residenzenforschung*. Daarnaast benadrukken de uitgevers het interdisciplinaire karakter van de bundel. Een algemene conclusie ontbreekt; wel is de bundel voorzien van een uitgebreide bibliografie en een index.

In deze korte bespreking sta ik stil bij de thematische teksten, en bij de twee bijdragen over Bourgondiërs en Habsburgers die de Nederlanden betreffen. Wie over heerser en kunstenaars spreekt, komt al snel op het vraagstuk van hun onderlinge verhouding. Martin Gosman stelt zich de vraag of de kunstenaar nu *cliens* of *amicus* was, volgeling of vriend. Hoe hiërarchisch was de verhouding tussen de vorstelijke patroon en zijn kunstenaar? Meestal, zo concludeert hij zijn rijkgeschakeerde bijdrage, kon ook de zeer getalenteerde *creator* de wensen van zijn opdrachtgever niet negeren. Olaf Mörke, bekend van zijn studie over het stadhouderlijke hof, geeft een algemene discussie over de symbolische dimensies van heerschappij. Hij bespreekt ceremonieel aan het hof en de grote betekenis van de uiterlijke presentatie van macht. Tegelijkertijd maakt hij duidelijk dat ook vorsten zich niet buiten de regels konden stellen: ceremonieel paste in een ervaringswereld die de vorst met anderen deelde. Arjo Vanderjagt accentueert in zijn concrete bijdrage over de culturele manifestaties van het Valois-Bourgondische hof de verschillen tussen de werelden van hof en stad. Het hof had een eigen levenssfeer en culturele ambiance, die nadrukkelijk onderscheiden bleef van de specifiek stedelijke cultuur. Slechts bij uitzondering, zoals in manifestaties die volgden op de verovering van Constantinopel door de Turken, viel een grotere gezamenlijkheid te bespeuren. Rond het hof vormde zich een markante eigen opvatting over humanisme, adel, en *bien publique*. Dagmar Eichberger, ten slotte, schetst het hof te Mechelen van Margaretha van Oostenrijk, machtscentrum in de Nederlanden van 1507-1515 en 1517-1530. Eichberger beschrijft de Bourgondische contouren van de hoforganisatie, maar komt al snel toe aan haar hoofdonderwerp: de kunstenaars in dienst van Margaretha, en vooral de opzienbarende verzamelingen. De auteur beschermt haar hoofdrolspeelster tegen de kritiek dat zij een conservatief mecenas was, met aandacht vooral voor religie en dynastieke portretten. De verzameling was veel breder opgezet, kende allerlei objecten die om hun esthetische waarde waren opgenomen — aldus Eichberger. Deze bundel, de eerste van een tweeluik, bevat tal van belangwekkende bijdragen, die zonder uitzondering blijken te geven van grote materiaalkennis. Het overzicht is binnen de thematische afbakening wel aanwezig, maar toch verlangt de lezer aan het einde naar een afrondende terugblik. Het is daarom jammer dat de uitgevers niet de — altijd moeilijke — uitdaging hebben aanvaard om uit de diversiteit van de bijdragen enige algemene lijnen af te leiden.

Jeroen Duindam

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. de Jong, e. a., *Wooncultuur in de Nederlanden. The art of home in the Netherlands, 1500-1800* (Nederlands kunsthistorisch jaarboek, LI; Zwolle: Waanders, 2001, 316 blz., ISBN 90 400 9539 6).

Wooncultuur in de Nederlanden is het thema van het *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* 2000. Tien opstellen zijn er verzameld voorafgegaan door een gedegen historiografische inleiding van Mariët Westermann. Het eerste artikel is een verhandeling van Heidi de Mare over de ideeën van Simon Stevin over ideale huizen. Zij maakt aannemelijk dat diens zienswijze in dezen wordt bepaald door zijn ideeën over de natuur van mensen en dingen. In de twee volgende artikelen staat Frederik Hendrik centraal, en zijn poging om het stadhouderschap een vorstelijke allure te geven. Pieter Vlaardingerbroek schrijft over hoe hij mensen uit zijn omgeving (zoals Huygens) stimuleert om representatieve gebouwen te bouwen. Vlaardingerbroek pleit er in dit artikel voor om toch Jacob van Campen en niet Huygens zelf te zien als de ontwerper van het Huygenhuis aan het Plein in Den Haag. Het andere artikel gaat over Huis Honselaarsdijk dat geheel in de Franse traditie staat zoals Frederik Hendrik die aan het hof van Hendrik IV van Frankrijk had leren kennen.

Hierna volgen vier artikelen die meer of minder gebruik maken van boedelbeschrijvingen als bron. Willemijn Fock houdt een pleidooi voor een studie naar levensstijlen in Nederland die aandacht heeft voor het verband tussen inrichting en meubilering van een huis en de bewoner wiens klassenbewustzijn (! *class consciousness* staat er in het Engels) en positie in elk aspect van de inrichting wordt weerspiegeld. Zelf kijkt ze in een gedegen artikel naar het sociale leven van de stedelijke burgerij en de opkomst van de kamer *en suite* met schuifdeuren sinds het begin van de achttiende eeuw alsmede van het ingebouwde buffet, eveneens in de achttiende eeuw. Dit laatste verdwijnt weer in de achttiende eeuw. De schuifdeuren veroveren echter een vaste plaats in het doorsnee Nederlandse interieur tot ze worden verdreven door de doorzonwoning. Jaap van Veen heeft een onderzoek verricht naar een andere huiselijke activiteit en de weerslag ervan op de inrichting van het huis, namelijk de studeerkamer. In de drie plaatsen die hij heeft onderzocht, Amsterdam, Haarlem en Deventer, vindt hij deze terug vanaf de zestiende eeuw en met name in huizen van mensen met een universitaire opleiding. Naar aanleiding van twee reeksen afbeeldingen van Breugel doet Claudia Goldstein een onderzoek naar de rol van afbeeldingen in de huiselijke omgeving. Zij beargumenteert dat deze afbeeldingen de vertrekken een speciale kleur geven. Ze kunnen bijvoorbeeld juist het publieke karakter van een vertrek beklemtonen, maar ook dat een vertrek een sterk vrouwelijk karakter heeft.

Julie Berger Hochstrasser schrijft ook over visuele cultuur. Zij gebruikt de boedelbeschrijvingen om te laten zien in welke huizen er schilderijen hingen, hoeveel en met welke afbeeldingen. Zich sterk baserend op materiaal van Hester Dibbits over Doesburg kan zij het beeld dat iedereen schilderijen had relativeren (overigens zonder direct in discussie te gaan met economisch historici als Montias en Van der Woude die hierover baanbrekende publicaties hebben geschreven). Haar uitdagende stelling is dat de vele stillevenen die in de woningen hingen de functie hadden van plaatsvervangende consumptie. Dit culmineert in een interpretatie van een schilderij van Cornelis Bisschop dat volgens mij overtuigender seksueel te duiden is. De laatste drie artikelen zijn klassieker kunsthistorisch in die zin dat ze alle drie een interpretatie proberen te geven van thema's van schilderijen.

De inleiding van Westermann heeft denk ik niet voor niets de ondertitel 'A historiography in